

ОСВІТА ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

Сьогодні реформування освіти показує стан у державі, яке зумовлює шлях соціально-економічних перетворень та впровадження освітніх інновацій відповідно до моделі соціального устрою. Всі діти, не залежно від стану здоров'я, мають право на одержання освіти, якість якої не різниться від якості освіти здорових дітей. Тому важливого значення набуває інклюзивне навчання, що передбачає спільне перебування дітей із порушеннями психофізичного розвитку з їх здоровими однолітками. В Україні законодавчо визнано право дітей з особливими освітніми потребами на навчання у закладах за місцем проживання. Держава повинна забезпечувати права своїх громадян та дотримуватись міжнародних зобов'язань, пов'язаних з ратифікацією Україною Конвенції ООН «Конвенція про права осіб з інвалідністю». У статті 24 «Освіта» цієї конвенції зазначено, що держави-учасниці конвенції повинні впроваджувати інклюзивну освіту на всіх рівнях системи освіти [3].

Однією з форм навчання дітей з особливими освітніми потребами є визнана в багатьох країнах світу інклюзивна форма навчання. Інклюзивна освіта – це система освітніх послуг, що базується на принципі забезпечення основного права дитини на освіту та права навчатися за місцем проживання в умовах загальноосвітнього закладу. Нині вітчизняні науковці А. Колупаєва, В. Снігульська, В. Шинкаренко та педагоги-практики Г. Войтенко, Л. Івахненко, В. Кулик та ін. активно працюють у напрямку розвитку концепції ефективної інклюзивної школи.

Інклюзія передбачає пристосування закладів освіти та їх загальної освітньої філософії й політики до потреб усіх дітей – як обдарованих, так і тих, котрі мають особливі потреби. Інклюзія потребує змін на всіх рівнях освіти, оскільки це – особлива система навчання, яка охоплює весь

різноманітний контингент дітей і диференціює освітній процес, відповідаючи на потреби всіх груп і категорій.

Особливі освітні потреби передбачають такі види потреб, що виходять за межі загальноприйнятої норми й залежать від розумової, фізичної недостатності або певних труднощів, які пов'язані з навчанням і вихованням дітей та потребують спеціальної медико-соціальної й психолого-педагогічної уваги й послуг для можливостей розвитку їх особистого потенціалу.

Інклюзивна освіта – термін, який вперше прозвучав у Саламанкській декларації про принципи, політику та практичну діяльність у сфері освіти осіб з особливими потребами, яка була прийнята на Всесвітній конференції з питань освіти осіб з особливими потребами у червні 1994 року. Саме цей документ і став першим міжнародним документом, який наголосив на необхідності проведення освітніх реформ у напрямі інклюзивної освіти. Інклюзивна освіта – це система освітніх послуг, що базується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права навчатися за місцем проживання.

В основі терміну інклюзивна освіта лежить соціальна модель розуміння інвалідності, яка трактує інвалідність, як результат взаємодії, яка відбувається між людьми, які мають порушення здоров'я, і бар'єрами, що існують у зовнішньому середовищі і яка заважає їхній повній та ефективній участі в житті суспільства нарівні з іншими. Соціальна модель розуміння інвалідності стала альтернативою медичній моделі, яка в першу чергу була спрямована на корекцію розвитку осіб з особливостями психофізичного розвитку чи осіб з особливими потребами.

Ставлення до осіб з проблемами розвитку має певну історію розвитку яка співвідноситься з теоретичними суспільно-соціальними моделями, які формувались у процесі розвитку суспільства і були зумовлені ідеологічними установками, громадською думкою та системою соціально-політичного устрою певного проміжку часу в історії становлення держави:

1. Медична модель (сегрегація) – початок ХХ століття – середина 60 років ХХ століття. Розуміння людини з проблемами розвитку, що це хвора людина, яка потребує довготривалого догляду і лікування, що найкращим чином може здійснюватися тільки у спеціальних закладах.

2. Модель нормалізації (інтеграція) – середина 60-х років – середина 80-х років ХХ століття. В цей період стає нормою процес інтеграції дітей з особливостями розвитку в середовище звичайних однолітків. Дитина з особливостями розвитку – людина, яка розвивається та здатна освоювати різні види діяльності; суспільство має визнавати це і забезпечувати умови життя, максимально наближені до загально прийнятої норми.

3. Соціальна модель (інклюзія) – середина 80-х років ХХ століття – теперішній час. Спрямована на зміни в суспільстві таким чином, щоб воно забезпечувало рівну участь своїх громадян у здійсненні їхніх прав і надавало їм таку можливість. В основу інклюзивної освіти покладена ідеологія, яка виключає будь-яку дискримінацію та одночасно створює відповідні умови для отримання якісної освіти для таких дітей. Інклюзивна освіта визнає, що всі діти можуть повноцінно навчатися, а їх відмінні особливості гідні поваги та є джерелом навчального досвіду для усіх учасників навчально-виховного процесу [1].

Отже, інклюзія (від Inclusion – включення) – процес збільшення ступеня участі всіх громадян у соціальному житті, це політика й процес, що дає можливість всім дітям брати участь у всіх програмах. При визначенні сутності інклюзії, важливо звернути увагу на чотири елементи, які ілюструють її характерні особливості:

1. Інклюзія – це процес. Важливо тут зазначити, що інклюзія має розглядатись як постійний пошук ефективніших шляхів задоволення індивідуальних потреб усіх дітей. У цьому випадку відмінності розглядаються як позитивне явище, яке стимулює навчання дітей та дорослих.

2. Інклюзія пов'язана з визначенням перешкод та їх подоланням. Включає проведення комплексної оцінки, збір інформації з різноманітних джерел для розробки індивідуального плану розвитку та реалізації його на практиці.

3. Інклюзія передбачає присутність, участь та досягнення. Присутність – розглядається як надання можливості навчатися в загальноосвітньому навчальному закладі; участь – позитивний досвід, який набуває дитина у процесі навчання; досягнення – комплексний результат навчання упродовж навчального року, а не лише результати тестів та екзаменів.

4. Інклюзія передбачає певний наголос на групи дітей, які підлягають ризику виключення або обмеження в навчанні та визначає моральну відповідальність перед такими групами й гарантування їм можливості участі в освітньому процесі.

Мета інклюзії в освіті полягає у ліквідації соціальної ізоляваності (виключення), що є наслідком негативного ставлення до поняття різноманітності, освіта є одним з основоположних прав людини й основою для більш справедливого суспільства.

Важливим для розуміння інклюзії в освіті є інструмент моніторингу «Індекс інклюзії», який був розроблений у 2006 році британськими вченими Мелом Ейнскоу та Тоні Бутом за участю групи британських педагогів, батьків, працівників управлінь освіти, учених і представників громадських організацій людей з інвалідністю. На сьогодні «Індекс інклюзії» перекладений на 34 мови й використовується у 15 країнах світу. У 2011 році «Індекс інклюзії» був перекладений на українську мову і, після його апробації, був схвалений для використання у дошкільних, загальноосвітніх і професійно-технічних навчальних закладах України Науково-методичною комісією з професійної педагогіки, психології та змісту професійно-технічної освіти Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України.

«Індекс інклюзії» – це добірка практичних матеріалів, спрямованих на планування дій зі створення та розвитку в навчальних закладах інклюзивного навчального середовища для всіх учасників навчального процесу. Матеріали Індексу інклюзії сприяють розвитку навчального закладу, надають суттєву допомогу в самостійній розробці кроків, що ведуть до створення інклюзивного середовища в навчальному закладі та забезпечують досягнення всіма дітьми максимально високих результатів, просування демократичних цінностей і практик не тільки у навчальних закладах, а й у місцевих громадах [5, 6].

Відповідно, інклюзивний навчальний заклад – заклад освіти, який забезпечує інклюзивну освіту як систему освітніх послуг, зокрема: адаптує навчальні програми та плани, фізичне середовище, методи та форми навчання, використовує наявні в громаді ресурси, залучає батьків, співпрацює з фахівцями для надання спеціальних послуг відповідно до різних освітніх потреб дітей, створює позитивний клімат у шкільному середовищі. Основні принципи інклюзивної навчального закладу: всі діти мають навчатися разом у всіх випадках, коли це виявляється можливим, не зважаючи на певні труднощі чи відмінності, що існують між ними; заклади мають визнавати й враховувати різноманітні потреби своїх учнів шляхом узгодження різних видів і темпів навчання; забезпечення якісної освіти для всіх шляхом розробки відповідних навчальних планів, застосування організаційних заходів, розробки стратегії викладання, використання ресурсів і партнерських зв'язків зі своїми громадами; діти з особливими освітніми потребами мають отримувати будь-яку додаткову допомогу, яка може знадобитися їм для забезпечення успішності процесу навчання.

У різних країнах світу інклюзивна форма навчання дітей з особливими освітніми потребами існує вже понад 30–40 років і стала світовою тенденцією. До країн із найбільш досконалим розвинутим законодавством у галузі інклюзивної освіти належать: Канада, Кіпр, Данія, ЮАР, Італія, Бельгія, Швеція, Великобританія, США.

В Україні за період 1991-2016 рр. освіта дітей з особливими потребами зазнала суттєвих змін та визначається певними етапами:

I етап (1991-2000 рр.) розпочався з ратифікації міжнародних документів щодо дотримання прав людини, а також визнання в основних законодавчих актах України права на здобуття освіти всіма громадянами, в тому числі й з особливими потребами, у загальноосвітньому просторі.

II етап (2001-2010 рр.) характеризується спробами переведення закладів спеціальної освіти з режиму інерційного функціонування в режим випереджувального інноваційного поступу та значною активізацією стихійного інтегрування дітей з особливими потребами до загальноосвітніх навчальних закладів.

III етап (2011 р. – донині) характеризується основною тенденцією в освіті дітей з особливими потребами, що полягає в оптимізації спеціальних навчальних закладів та впровадженні інклюзивної освіти. На сьогодні вагомим здобутком цього періоду є впровадження інклюзивної освіти: системи освіти яка передбачає надання освітніх послуг дітям з особливими освітніми потребами в умовах загальноосвітнього закладу за місцем проживання [4].

Таким чином, основними принципами інклюзивної освіти є:

– всі діти мають навчатися разом у всіх випадках, коли це виявляється можливим, не зважаючи на певні труднощі чи відмінності, що існують між ними;

– діти з особливими освітніми потребами мають отримувати додаткову допомогу, яка може знадобитися їм для забезпечення успішності процесу навчання;

– навчальні заклади мають визнавати та враховувати різноманітні потреби своїх дітей, узгоджуючи різні види й темпи навчання;

– забезпечення якісної освіти для всіх завдяки відповідному навчально-методичному забезпеченню, застосуванню організаційних заходів, розробці

стратегії викладання, використанню ресурсів і партнерських зв'язків зі своїми громадами.

Загалом потрібно зазначити певні ускладнення запровадження інклюзивної освіти, які гальмують повноцінний процес, а саме невизначеність на державному рівні законодавчо-нормативних та організаційно-фінансових механізмів інклюзивної освіти. Наразі важливою умовою реформування освіти дітей з особливими потребами є комплексне розв'язання завдань, пов'язаних із нормативно-правовим, організаційно-фінансовим, кадровим, науково та навчально-методичним забезпеченням їхнього навчання та виховання в умовах дошкільного або загальноосвітнього закладів за місцем проживання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Колупаєва А. А. Основи інклюзивної освіти. Навчально-методичний посібник / за заг. ред. А. А. Колупаєвої – К : «А.С.К.», 2012. – 308 с.
2. Колупаєва А. А. Педагогічні технології інклюзивного навчання : навч.-метод. посіб. / А. А. Колупаєва, О. М. Таранченко. — Київ : АТОПОЛ, 2015 — 136 с. — (Серія «Інклюзивна освіта»).
3. Конвенція про права осіб з інвалідністю, [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_g71
4. Кремень В. Г. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / Нац. акад. пед. наук України; [редкол. : В. Г. Кремень, В. І. Луговий, А. М. Гуржій, О. Я. Савченко]; за заг. ред. В. Г. Кременя. – Київ : Педагогічна думка, 2016. – 448 с., [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://drive.google.com/file/d/0B6UkMWiy4uKzbmZNd0RrWjZLR1E/view>
5. Патрикеева О. О. Индекс инклюзии: дошкольный образовательный заклад: Навчально методичний посібник / Кол. упорядників: О. О. Патрикеева, Н. М. Дятленко, Н. З. Софій, Ю. М. Найда. Під заг. ред. В. І. Шинкаренка – К. : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди»», 2011. – 100 с.

6. Патрикєєва О. О. Індекс інклюзії: загальноосвітній навчальний заклад: Навчально методичний посібник / Кол. упорядників: О. О. Патрикєєва, Н. З. Софій, І. В. Луценко, І. П. Василяшко. Під заг. ред. В. І. Шинкаренко, – К. : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди»», 2011. – 96 с.

7. Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання : наказ М-ва освіти України від 01.10.2010 р. № 912 // Освіта.ua. – Текст. дані. – Київ, 2010, [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/9189/

Кравчинська Тетяна Сергіївна, кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри філософії і освіти дорослих ЦППО ДВНЗ УМО НАПН України